

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Російські пропагандистські міфи в інформаційній війні з Україною»

на здобуття освітнього ступеня	<u>бакалавра</u>
зі спеціальності	<u>029 Інформаційна, бібліотечна та архівна</u>
	<u>справа</u>
освітньо-професійної програми	Інформаційна аналітика та зв'язки з громадськістю

*Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело*

(підпис)

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ здобувача

Виконав: здобувач вищої освіти
 гр.
 Валерій НІКІТИН

Керівник: Володимир ДАНИЛЕНКО
канд. філол. н.,
доцент кафедри
документознавс
тва та
інформаційної
діяльності

Рецензент: Світлана ХРУЩ
канд. наук. із соц.
комунікацій

Київ 2025

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут менеджменту та підприємництва

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
Освітньо-професійна програма Інформаційна аналітика та зв'язки з громадськістю

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ Тетяна СИДОРЕНКО
«_____» _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Нікітіна Валерія Олександровича

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Російські пропагандистські міфи в інформаційній війні з Україною»

Керівник кваліфікаційної роботи: Володимир Даниленко

затверджені наказом Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій від «24» лютого 2025 р. № 56

2. Строк подання кваліфікаційної роботи «16» травня 2025 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи

Мета дослідження: аналіз та систематизація основних пропагандистських міфів, які росія використовує в інформаційній війні проти України.

Об'єктом дослідження є російсько-українська інформаційна війна.

Предметом дослідження є пропагандистські міфи, які росія використовує проти України.

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Історія та види інформаційних війн

2. Історичні російські пропагандистські міфи

3. Російські політичні міфи

5. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація

6. Дата видачі завдання «26» вересня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1	Визначення тематики, вибір наукового керівника, уточнення теми	18.09.2024	виконано
2	Розроблення та складання плану кваліфікаційної бакалаврської роботи	26.09.2024	виконано
3	Підготовка 1 розділу	07.01.2025	виконано
4	Підготовка 2 розділу	22.04.2025	виконано
5	Підготовка 3 розділу	01.05.2025	виконано
6	Висновки	09.05.2025	виконано
7	Підготовка остаточного варіанта роботи	12.05.2025	виконано
8	Написання відгуку науковим керівником	14.05.2025	виконано
9	Оформлення й представлення роботи на кафедру та перевірка на плагіат	16.05.2025	виконано
10	Підготовка доповіді, презентації та ілюстративного матеріалу, рецензія	20.05.2025	виконано
11	Попередній захист роботи	27.05.2025	виконано
12	Основний захист кваліфікаційної бакалаврської роботи	25.06.2025	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Валерій НІКІТІН

Керівник
кваліфікаційної роботи

(підпис)

Володимир ДАНИЛЕНКО

РЕФЕРАТ

Текстова частина кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр має 59 сторінок.

Мета роботи: аналіз та систематизація основних пропагандистських міфів, які росія використовує в інформаційній війні проти України.

Об'єкт дослідження: російсько-українська інформаційна війна.

Предмет дослідження: російські пропагандистські міфи, які Росія використовує в інформаційній війні проти України.

Короткий зміст роботи: У кваліфікаційній роботі досліджено російські пропагандистські міфи, які використовуються російськими ботофермами та інформаційними військами в українському інформаційному просторі та в інтернеті і соціальних мережах країн західної цивілізації, які підтримують Україну. Пропагандистські міфи, які використовує росія проти України, спрямовані на те, щоб деморалізувати і розколоти українське суспільство, та змусити демократичні країни відмовитися від політичної, військової та фінансової підтримки України. У дослідженні проаналізовано такі російські історичні міфи, як міф про Київську Русь як колыску трьох братніх народів, «про історичну російськість Криму», про «австрійський генштаб, який створив Україну і українську мову», міф про те, що «Україну створив Ленін»; а також російські політичні міфи, які Окрема увага була приділена аналізу політичних міфів, які безпосередньо обґрунтовують або легітимізують військову агресію росії в Україні: «українська влада – маріонетка Заходу», «8 років бомбили Донбас», «Україна – неонацистська держава», міфи про американські біолабораторії в Україні, про утиски російськомовного населення в Україні.

Ключові слова: інформаційна війна, пропаганда, історичні міфи, політичні міфи, ботоферми, медіапростір, соціальні мережі, інтернет.

ABSTRACT

The text part of the qualification work for obtaining a bachelor's degree has 59 pages.

Purpose of the work: analysis and systematization of the main propaganda myths that Russia uses in the information war against Ukraine.

Object of research: Russian-Ukrainian information war.

Subject of research: Russian propaganda myths that Russia uses in the information war against Ukraine.

Summary of the work: The qualification work examines Russian propaganda myths used by Russian bot farms and information troops in the Ukrainian information space and on the Internet and social networks of Western civilization countries that support Ukraine. Propaganda myths used by Russia against Ukraine are aimed at demoralizing and dividing Ukrainian society and forcing democratic countries to abandon political, military and financial support for Ukraine. The study analyzed such Russian historical myths as the myth of Kyivan Rus as the cradle of three fraternal peoples, “about the historical Russianness of Crimea”, about the “Austrian General Staff, which created Ukraine and the Ukrainian language”, the myth that “Lenin created Ukraine”; as well as Russian political myths that directly justify or legitimize Russia’s military aggression in Ukraine: “the Ukrainian government is a puppet of the West”, “Donbas has been bombed for 8 years”, “Ukraine is a neo-Nazi state”, myths about American biolaboratories in Ukraine, and about the oppression of the Russian-speaking population in Ukraine.

Keywords: information warfare, propaganda, historical myths, political myths, bot farms, media space, social networks, Internet.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА ВИДИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН.....	11
1.1 Історія інформаційних війн від найдавніших часів і до нашого часу.....	13
1.2 Особливості російсько-української інформаційної війни.....	17
РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ РОСІЙСЬКІ ПРОПАГАНДИСТСЬКІ МІФИ....	22
2.1 Міф про Київську Русь як колыску трьох братніх народів.....	24
2.2 Міф про австрійський генштаб який створив Україну і українську мову...	28
2.3 міф про те, що Україну створив Ленін.....	30
РОЗДІЛ 3. РОСІЙСЬКІ ПОЛІТИЧНІ МІФИ.....	36
3.1 Міф про “8 років бомбили Донбас”	38
3.2 Міф про “В Україні фашистський режим”	42
3.3 Міф про "американські біолабораторії в Україні"	45
3.4 Міф про "порушення прав російськомовного населення в Україні"	49
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. У ХХІ столітті боротьба за контроль над інформацією перетворилася на одну з ключових складових політичної, економічної та воєнної боротьби. Інформаційна сфера стала не лише засобом передачі новин і знань, а й потужним інструментом впливу на свідомість мас, формування громадської думки, маніпулюванням емоціями та світоглядом. Це особливо виразно проявляється в умовах війни - як збройної, так і гібридної. Від 2014 року Україна фактично живе в умовах постійної інформаційної агресії з боку росії, яка супроводжує свої воєнні дії масштабними кампаніями з дезінформації, фейками, пропагандистськими наративами, спрямованими на дискредитацію українських державних інституцій, армії, волонтерського руху, а також загалом на делегітимізацію самого існування української державності.

Фахівці з інформаційної аналітики, бібліотечної та архівної справи в нових умовах дедалі частіше стикаються із завданнями, що виходять за межі класичної обробки інформації. Перед ними стоїть необхідність верифікації даних, виявлення джерел інформаційних атак, аналізу змісту масових комунікацій, критичного осмислення пропагандистських повідомлень, формування аналітичних звітів, які можуть лягати в основу прийняття управлінських рішень або протидії інформаційним загрозам. У такому контексті їхня роль набуває нової якості - вони стають своєрідними “інформаційними щитами”, здатними не тільки фільтрувати та систематизувати знання, а й виявляти ризики, оцінювати достовірність, розрізняти факти й інтерпретації.

Утім, багато аспектів досі потребують глибшого аналізу: методи поширення пропаганди у відкритих джерелах, техніки маніпуляцій, які маскуються під “альтернативну думку”, способи інтеграції фейкових наративів у глобальний медіапростір. Також бракує досліджень, присвячених міждисциплінарному підходу - на стику бібліотечної справи, інформаційного менеджменту, соціології медіа та цифрової аналітики.

Особливої актуальності ця тема набула з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році. Саме тоді масштаб пропагандистської кампанії досяг безпрецедентного рівня. З одного боку, західний світ здебільшого об'єднався довкола України, але з іншого - в інформаційному просторі залишилися мільйони людей, які або стали жертвами дезінформації, або навмисно поширюють її далі. Це створює виклик і для медіаосвіти, і для фахівців інформаційного аналізу, і для політики загалом.

Мета дослідження полягає у виявленні, аналізі та систематизації основних пропагандистських наративів, які росія використовує в межах інформаційної війни проти України, а також у встановленні механізмів їхнього поширення, впливу та сприйняття в українському і міжнародному інформаційному просторі.

Завдання дослідження, що випливають із поставленої мети:

- виявити основні фейки та інформаційні маніпуляції, що використовуються в російській пропаганді;
- дослідити їх змістове наповнення, еволюцію та повторюваність;
- проаналізувати вплив цих фейків на суспільну свідомість, зокрема в умовах війни;
- встановити джерела, через які поширюються дезінформаційні кампанії;
- узагальнити способи розпізнавання пропаганди;
- сформулювати пропозиції щодо інформаційної гігієни в умовах сучасної війни.

Об'єктом дослідження є російсько-українська інформаційна війна.

Предметом дослідження – пропагандистські міфи, які росія використовує проти України.

Методи дослідження. У процесі роботи були використані такі методи:

- **контент-аналіз**, що дозволив вивчити тексти пропагандистських повідомлень, їхню структуру, частотність повторення, ключову лексику та смислові акценти;
- **порівняльно-аналітичний метод** - для зіставлення фейкових наративів з фактами та позицією міжнародних структур (ООН, ОБСЄ, правозахисних організацій);

- **метод історичного аналізу** - застосований для простеження еволюції фейків від 2014 до 2024 року;
- **метод критичного дискурсу** - для аналізу ідеологічного змісту пропагандистських матеріалів, а також прихованих закликів до насильства, нетерпимості, дискредитації.

Кожен із цих методів дозволив поглянути на проблему з різних ракурсів і отримати об'єктивну картину того, як функціонує російська пропаганда в умовах сучасної війни.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Сучасні дослідження (зокрема роботи Мануеля Кастельса, Ніколаса Карра, Юваля Гарарі, українських аналітиків Отара Довженка, Наталії Гуменюк, Володимира Єрмоленка) підкреслюють: контроль над інформаційними потоками став визначальним чинником як у демократіях, так і в авторитарних режимах. А в ситуаціях конфлікту - інформація стає “другим фронтом”, де виграє той, хто зможе не тільки поширити свою інтерпретацію реальності, а й переконати інших у її істинності. Питання інформаційної безпеки, фейків, пропаганди активно вивчаються вітчизняними науковцями. Зокрема, значний внесок у дослідження теми зробили І. Бекешкіна, О. Романюк, В. Горбатенко, Л. Мудрак, І. Куліш.

Структура та обсяг. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, загальних висновків щодо дослідження, а також списку використаних джерел.

У Вступі визначена актуальність теми, сформульована мета дослідження і наукові завдання, предмет та об'єкт роботи, подано огляд наукового опрацювання проблеми, названо емпіричну базу дослідження, методи дослідження, структуру й обсяг роботи.

Перший розділ «Історія та види інформаційної війни» присвячений першовитокам інформаційної війни, її видам, а також особливостям російсько-української інформаційної війни.

У другому розділі «Історичні російські пропагандистські міфи» досліджено такі російські пропагандистські міфи, як міф про Київську Русь як колыску трьох

братніх народів, «про історичну російськість Криму», про «австрійський генштаб, який створив Україну і українську мову», міф про те, що «Україну створив Ленін».

У третьому розділі «Російські політичні міфи» розглянуто такі російські політичні міфи, як «українська влада – маріонетка Заходу», «8 років бомбили Донбас», «Україна – неонацистська держава», а також російські політичні міфи про американські біолабораторії в Україні, про утиски російськомовного населення в Україні тощо.

У Висновках узагальнено досліджений матеріал бакалаврської роботи.

Загальний обсяг роботи становить 59 сторінок. Перелік джерел та літератури має 45 найменування.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ТА ВИДИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІЙН

Інформаційна війна є однією з найважливіших форм боротьби у сучасному світі. Вона не лише доповнює традиційні види воєнних дій, а й здатна замінювати їх, досягаючи стратегічних цілей без фізичного насильства. Проте ця форма протистояння виникла не в XXI столітті, а має глибокі історичні корені, які сягають найдавніших цивілізацій. Саме історичний розвиток інформаційної війни дозволяє зрозуміти механізми, які використовуються і сьогодні, а також класифікувати її основні види.

Перші приклади застосування інформаційного впливу можна знайти ще в давнину. Так, у Стародавньому Китаї стратег Сунь-Цзи у своїй праці «Мистецтво війни» наголошував на важливості дезінформації, психологічного впливу на ворога та створення сприятливої інформаційної обстановки [1, с. 47]. Його теза «війна - це шлях обману» вважається одним із перших формулювань принципів інформаційної боротьби. Подібні прийоми застосовували й інші цивілізації: римляни використовували пропаганду у вигляді памфлетів і написів на стінах; монархи середньовічної Європи поширювали «королівську правду» через глашатаїв.

Зі становленням друкарства та поширенням грамотності масштаби інформаційного впливу значно розширились. Особливо помітно це стало в період Реформації, коли тексти Мартіна Лютера активно розповсюджувалися друкарським способом і впливали на масову свідомість [2, с. 33]. Також важливою віхою стало використання газет і плакатів під час Французької революції - як засобів ідеологічної мобілізації населення.

У XX столітті інформаційна війна здобула інституціоналізовану форму. Перша та Друга світові війни стали прикладами тотального використання пропаганди як інструменту формування патріотизму, демонізації ворога та легітимації дій урядів. У Третьому Рейху функціонувало ціле міністерство пропаганди під керівництвом Й. Геббельса, яке працювало над створенням образу ворога та впливом на внутрішню аудиторію [3, с. 89]. У Радянському

Союзи активно використовувались міфи, цензура та однобока інтерпретація подій, що формувало специфічну «радянську» інформаційну реальність [4, с. 112].

Період Холодної війни став етапом, коли інформаційна війна набула глобального характеру. США та СРСР змагались не лише у військовій та економічній площинах, а й в інформаційній. Радіостанції «Голос Америки», «Радіо Свобода» та інші транслювали альтернативну інформацію для мешканців країн соціалістичного табору, водночас радянська система відповідала контрпропагандою [5, с. 55]. Саме в цей період сформувався термін «психологічна війна», який визначав широкий спектр заходів з впливу на свідомість супротивника.

На сучасному етапі інформаційна війна трансформувалася під впливом цифрових технологій, соціальних мереж та інструментів big data. Виникло поняття кіберінформаційної війни, в якій поєднуються атаки на інформаційну інфраструктуру та психологічна обробка населення. Особливо активно ці технології використовуються державами-агресорами, такими як РФ, для досягнення політичних цілей без відкритого застосування сили [6; 7].

Залежно від цілей та засобів, інформаційні війни поділяються на декілька видів:

- **Пропагандистська війна**, спрямована на формування суспільної думки, легітимацію дій уряду або делегітимацію супротивника.
- **Психологічна війна**, яка має на меті дезорієнтацію, паніку або апатію серед цільової аудиторії.
- **Кіберінформаційна війна**, що поєднує технічні (злами, атаки) та когнітивні (маніпуляція інформацією) компоненти.
- **Культурна війна**, що передбачає нав'язування цінностей, історичних наративів та мовної політики як інструментів впливу.

Кожен із цих видів може діяти окремо або в комплексі, створюючи ефект синергії. У сучасних умовах інформаційна війна стала ключовим елементом так званої **гібридної війни**, коли разом із військовими діями застосовуються політичний, економічний та інформаційний тиск [8, с. 9].

Таким чином, історія інформаційних воєн демонструє їхню постійну еволюцію та зростання значущості. Від перших хитрощів у Стародавньому Китаї до системних кампаній у соцмережах - інформація залишається однією з найпотужніших зброї людства.

1.1. Історія інформаційних війн від найдавніших часів і до нашого часу

Історія інформаційних війн охоплює період у кілька тисячоліть. Це свідчить про те, що боротьба за контроль над свідомістю людей та за інформаційний простір виникла не в епоху цифрових технологій, а значно раніше - майже одночасно з виникненням організованих суспільств і перших держав. Протягом історії змінювались лише засоби, технології й масштаб впливу, тоді як сама суть інформаційної війни - нав'язування вигідної картини світу - залишалась незмінною.

Ще у Стародавньому Китаї Сунь-Цзи в трактаті «Мистецтво війни» стверджував, що "найвища майстерність - перемагати без бою", тобто завдяки маніпуляції інформацією, моральному підриву ворога та поширенню дезінформації [1, с. 47]. Це перше філософське та практичне обґрунтування інформаційної війни, яке дотепер залишається актуальним.

У Давньому Єгипті, Ассирії, Вавилоні та Римській імперії інформаційний вплив реалізовувався через монументальні написи, барельєфи, священні тексти та публічні оголошення. Ці форми комунікації не лише повідомляли про перемоги правителів, а й формували культ особи та лояльність населення [3, с. 22]. У Давньому Римі імператор Август створив цілу систему «офіційних новин» (*Acta Diurna*), які поширювали державну точку зору серед населення. Таким чином, ще в античності було усвідомлено значення інформаційного впливу як складника політичного панування.

У середньовіччі важливу роль у поширенні пропаганди відігравала Церква. Папство контролювало знання, освіту та інформаційні канали, що дозволяло формувати світогляд населення в бажаному ідеологічному ключі. Водночас

правителі використовували літописи, легенди та церемонії як інструменти легітимації своєї влади. Наприклад, коронації монархів часто супроводжувались специфічним церемоніалом і публічними меседжами, що зміцнювали авторитет влади.

Суттєвим етапом в історії інформаційних війн стала Реформація XVI століття. Твори Мартіна Лютера, зокрема «95 тез», активно тиражувались завдяки винаходу друкарства. Це дозволило протестантському руху кинути виклик монополії католицької церкви на істину [2, с. 33]. Поява друку стала революцією в поширенні інформації, що значно збільшило потенціал інформаційної боротьби. У цей період також почали використовуватись карикатури та памфлети як засіб дискредитації супротивника - елементи, які пізніше стануть складовою політичної боротьби.

У новий час (XVIII-XIX ст.) інформаційні війни стали частиною міждержавної конкуренції. Французька революція продемонструвала силу газет, прокламацій та публічних маніфестів як інструменту мобілізації мас. Імператор Наполеон Бонапарт розумів значення контролю над інформацією й особисто курував газети, які формували образ «героя нації» [3, с. 54]. У цей період також формуються перші державні інформаційні служби, що займались систематичною роботою з формування громадської думки.

У XX столітті масштаби інформаційної війни зросли до безпрецедентного рівня. Під час Першої світової війни обидві сторони створювали афіші, листівки, фільми, що зображували ворога як «звіра» або «загрозу для цивілізації». Вперше застосовувалась державна цензура у системному масштабі, щоб контролювати інформаційне поле всередині країн.

Особливо значущою інформаційна війна стала під час Другої світової війни. У нацистській Німеччині діяло Міністерство народної освіти і пропаганди під керівництвом Йозефа Геббельса, яке забезпечувало інформаційну монополію та впровадження тоталітарної ідеології через радіо, кіно, пресу [3, с. 91]. У Радянському Союзі аналогічну функцію виконували

органи цензури та партійної пропаганди, які контролювали всі сфери інформаційного простору [4, с. 112].

Холодна війна дала початок глобальній інформаційній війні між США та СРСР. Вона велася через радіо («Голос Америки», «Радіо Свобода»), пресу, телебачення, а пізніше - через фільми, музику та інші елементи культурної експансії. Концепція «м'якої сили» (soft power), запропонована Дж. Наєм, стала теоретичним осмисленням цього підходу [5, с. 28].

У ХХІ столітті інформаційні війни досягли якісно нового рівня. Соціальні мережі, цифрові платформи, боти, алгоритми та гібридні медіа дозволяють одночасно впливати на масову свідомість, дестабілізувати держави зсередини та створювати паралельну реальність. Хрестоматійним прикладом стала інформаційна агресія РФ проти України, яка включає маніпуляції з історією, створення фейкових новин, фабрикацію відео та наративів про «братні народи» або «8 років бомбардування Донбасу» [7].

Сьогодні межа між війною і миром стає розмитою. Інформаційна агресія може тривати роками, не залишаючи слідів у вигляді танків чи снарядів, але призводячи до глибоких суспільних зрушень, втрати суб'єктності, ідеологічної окупації та навіть до знищення політичної волі нації.

Таким чином, історія інформаційних війн демонструє поступовий перехід від локальних інструментів (глашатаї, літописи, картини) до глобальних багаторівневих стратегій, що поєднують технологічні, психологічні та культурні засоби впливу. Їхня актуальність у ХХІ столітті лише зростає, а методи стають дедалі вишуканішими та небезпечнішими.

Особливого значення в новітній історії набуло поєднання інформаційного впливу із технологіями штучного інтелекту та автоматизованого поширення контенту. Створення фейкових акаунтів, ботоферм, масових коментаторських кампаній стало ключовим інструментом для впливу на суспільну думку в демократичних країнах. Зокрема, за результатами розслідування Конгресу США, під час президентських виборів 2016 року РФ через «Агентство інтернет-

досліджень» у Санкт-Петербурзі здійснювала масштабні операції з дезінформації, спрямовані на розкол американського суспільства [6].

Паралельно виникають нові форми гібридного впливу - наприклад, використання deepfake-технологій, які дозволяють створювати фальшиві відео зі справжніми обличчями та голосами політичних лідерів. Ці відео можуть вводити в оману громадськість, сіяти паніку або підривати довіру до офіційних джерел. Розповсюдження таких відео через соціальні мережі дає змогу досягти великого охоплення за мінімального ресурсу, що робить їх особливо небезпечними в кризові періоди [2, с. 74].

Важливо зазначити, що активними учасниками інформаційних війн у XXI столітті є не лише держави, а й недержавні актори: транснаціональні корпорації, релігійні групи, терористичні організації, радикальні об'єднання. Наприклад, Ісламська держава активно використовувала Twitter і Telegram для вербування новобранців, поширення пропаганди та залякування супротивників. Це підкреслює глобальний характер сучасного інформаційного простору, де вплив більше не обмежений державними кордонами.

Також важливо розглядати інформаційно-психологічні операції (ІПСО) як окрему форму сучасної війни. Вони мають за мету зміну поглядів, переконань або поведінки цільової аудиторії через ретельно сплановану комунікаційну кампанію. ІПСО можуть охоплювати створення фальшивих новинних ресурсів, координацію повідомлень у різних соцмережах, підміни контексту тощо [8]. За даними NATO StratCom, ІПСО стали складовою державної політики РФ, яка використовує їх проти країн ЄС, США, України та навіть власного населення.

Окремої уваги заслуговують кібервійни - атаки на критичну інфраструктуру, системи управління, банківські сервіси, державні портали тощо. Вони часто поєднуються з інформаційною кампанією, створюючи подвійний ефект: фізичну дестабілізацію (наприклад, зупинку урядових систем) і психологічний вплив (страх, зневіра у здатності держави захистити громадян). Яскравим прикладом є вірус Petya, який у 2017 році атакував українські державні

установи, енергетичні компанії та банки, а також підприємства у понад 60 країнах [7].

Інформаційні війни також мають здатність трансформувати демократичні інститути. Спроби впливу на вибори, маніпуляції з електоральними уподобаннями, дискредитація опонентів через соціальні мережі - все це стало реальністю, яку визнають навіть уряди найбільших держав. Таким чином, боротьба за інформаційний простір стала не менш важливою за боротьбу за території.

Історія інформаційних війн - це історія боротьби за вплив, контроль та владу. Від Сунь-Цзи до Facebook, від папірусів до бот-мереж - розвиток інструментів змінюється, але стратегічна мета залишається сталою: домінування в інформаційній реальності. В умовах сучасного світу ця реальність є ареною, на якій вирішуються долі країн, народів і глобальних балансів сил.

1.2.Особливості російсько-української інформаційної війни

Інформаційна війна між росією та Україною є однією з наймасштабніших і найтриваліших у сучасній історії. Вона почалася задовго до повномасштабного вторгнення 2022 року, і навіть раніше за події 2014 року в Криму та на Донбасі. Її витоки сягають ще радянської доби, коли формувалась система пропаганди, збережена в рф після розпаду СРСР. Однак саме з початку XXI століття інформаційна агресія росії набула системного, інтенсивного і багаторівневого характеру, перетворившись на окремий фронт гібридної війни.

Основна мета російської інформаційної війни проти України полягає у **формуванні викривленої картини дійсності**, делегітимації української державності, дискредитації української армії, політичного керівництва та самої ідеї незалежної України як такої. У межах цієї війни росія використовує класичні та новітні методи: від підміни історичних фактів до багатомовних фейкових сайтів, ботоферм та ІПСО (інформаційно-психологічних операцій) [7; 9].

Однією з ключових особливостей є **використання історичних міфів** як інструменту інформаційного впливу. Наприклад, активно просувається теза про «єдиний народ» і «спільне історичне коріння», що нівелює право українців на окрему культурну й політичну ідентичність. У російському інформаційному дискурсі навмисно розмивається відмінність між Руссю, росією та Україною [3, с. 122; 10].

Також поширюються маніпулятивні наративи про «зовнішнє управління» Україною, «неонацистську хунту», «утиски російськомовних» тощо. Ці тези активно транслюються на міжнародну аудиторію через телеканали RT, Sputnik, численні анонімні Telegram-канали та псевдоновинні ресурси [9; 11].

Інформаційна агресія особливо загострилася після Революції Гідності 2013-2014 років. У той період росія запустила **масштабну дезінформаційну кампанію**, що супроводжувала анексію Криму та підтримку сепаратистів на Донбасі. Прикметною стала риторика «захисту російськомовного населення» і створення образу «націоналістичного Києва», який буцімто пригнічує «інакомислячих» [12]. Саме ці наративи стали основою для легітимізації подальшої військової агресії.

З 2014 року в інформаційному просторі України систематично з'являлись фейки щодо «українських злочинів» проти мирного населення Донбасу, «розп'ятих хлопчиків» або «американських біолабораторій». Подібні повідомлення мають на меті не лише посіяти страх, але й підірвати довіру громадян до власної держави [8; 13].

Окремим напрямом інформаційної війни стала **міжнародна дезінформація**, спрямована на дискредитацію України на зовнішній арені. Зокрема, росія намагалася представити події 2014 року як «державний переворот» і просувала ідею «громадянської війни» замість російської агресії. Таке викривлення реальності було особливо помітне в західних медіа, які частково піддавалися впливу російських медіа чи джерел, контрольованих через треті країни [9].

З початком повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року масштаб інформаційної війни зріс у геометричній прогресії. Російські ресурси запустили нові хвилі фейків про «брудну бомбу», «провокації в Бучі», «нацистські батальйони» тощо [7; 13]. У відповідь українська держава активізувала власну інформаційну політику, створила Центр протидії дезінформації при РНБО, а також активно залучила громадянське суспільство та волонтерські спільноти (наприклад, StopFake, VoxCheck, Тексти.org.ua), які займаються спростуванням фейків і розвінчуванням маніпуляцій [7; 14].

Іншою особливістю цієї війни є **висока мобільність та гнучкість** інструментів впливу. Росія активно використовує Telegram-канали як головний інструмент просування наративів. Такі канали часто мають українську символіку, аватарки з українськими прапорами, але поширюють панічні настрої, дискредитують владу чи ЗСУ, або провокують розбрат усередині суспільства [14].

Ще одним важливим моментом є **таргетована інформаційна робота з окремими аудиторіями** - наприклад, з мешканцями окупованих територій, з військовими, з українською діаспорою. Усі ці групи отримують різні меседжі, адаптовані під їхні страхи, запити чи емоції [8; 13].

Особливу роль відіграють **ботомережі** - автоматизовані акаунти, що коментують новини, спотворюють обговорення, нав'язують певну точку зору. За даними досліджень NATO StratCom, росіяни використовують розгалужену інфраструктуру для керування такими мережами, що дозволяє створювати ілюзію «суспільної думки» [8; 15].

Суттєвою особливістю російсько-української інформаційної війни є її **тотальний характер** - вона охоплює не лише політичну чи військову тематику, а й соціальну, мовну, культурну та навіть релігійну сфери. Основна мета такої багатоплощинності - створення атмосфери розгубленості, дестабілізації та зневіри в українську державу, а також поширення сумнівів щодо її легітимності в очах як внутрішньої, так і міжнародної аудиторії.

Одним із найактивніших напрямів є **мовна війна**. Росія послідовно просуває ідею про «утиски російськомовного населення», використовуючи мовне питання як привід для втручання у внутрішні справи України [10; 11]. У медійному просторі активно тиражується теза про «заборону російської мови» в Україні, що є перекрученням реального процесу підтримки державної української мови. Така тактика дозволяє формувати образ «пригніченої меншості», яку росія начебто захищає, виправдовуючи цим агресивні дії.

Також важливо звернути увагу на **культурний вимір** інформаційної війни. Росія багато років просувала в Україні свої культурні продукти: фільми, серіали, книги, музику. Вони не лише несли елементи російської ідентичності, а й часто містили **завуальовані меседжі**, які підтримували імперську ідеологію, зображували українців як «молодших братів» або некомпетентних діячів [11, с. 137; 14]. Таким чином, вплив здійснювався на підсвідомому рівні, через емоційні образи, ностальгію за «спільним минулим» та радянськими цінностями.

Ще одним напрямом стала **спроба підризу віри у функціонування українських інституцій**. Російські інформаційні операції часто мають на меті створити враження, що в Україні панує хаос, корупція, беззаконня і «зовнішнє управління». Активно використовується риторика про «нездатність влади захищати своїх громадян», «зраду інтересів народу» та «окупацію з боку Заходу» [13; 14]. Такі меседжі покликані деморалізувати суспільство, підірвати довіру до влади, інституцій, Збройних сил України, волонтерського руху.

Особливо небезпечними є **довгострокові інформаційні ефекти**, які не завжди очевидні, але мають потужний вплив. Ідеться про **нормалізацію фейків**, втрату довіри до будь-яких джерел інформації («всі брешуть»), зниження емоційної чутливості до жорстокості війни. Це призводить до інформаційної апатії, тобто втрати спроможності критично оцінювати події та формувати обґрунтовану громадянську позицію [15].

Російська інформаційна стратегія в Україні також включає **спроби розколу суспільства за регіональною, мовною, віковою ознакою**, зокрема - через просування меседжів на кшталт: «Західна Україна ненавидить Схід»,

«пенсіонерам не місце в новій країні», «це не наша війна», «краще здатися, ніж воювати» тощо. Такі наративи несуть ознаки **інформаційно-психологічного терору**, оскільки формують страх, розгубленість, недовіру навіть до найближчого оточення [9; 12].

Таким чином, інформаційна війна з боку рф проти України - це **системна, багаторічна, багаторівнева кампанія**, що охоплює не лише зовнішній імідж держави, а й саму ідентичність українського суспільства. Її головна небезпека полягає в тому, що вона не завжди розпізнається як агресія, а тому часто сприймається як частина «нормального» інформаційного фону. Саме тому боротьба з дезінформацією, інформаційна гігієна та критичне мислення мають бути частиною національної безпеки в широкому сенсі цього поняття.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ РОСІЙСЬКІ ПРОПАГАНДИСТСЬКІ МІФИ

Інформаційна війна, яку веде Російська Федерація проти України, значною мірою спирається на використання історичних міфів. Ці міфи є не просто викривленими інтерпретаціями минулого, а інструментом політичної та ідеологічної агресії. Їхнє головне завдання - створити в інформаційному просторі вигідну для Росії картину історії, у якій Україна нібито є частиною «єдиного історичного організму» з Росією та Білоруссю, а українська ідентичність - це політичний проєкт або помилка історії.

Російська пропаганда активно просуває ідею «єдиного народу», що начебто походить із Київської Русі та має спільну долю. Такий наратив став основою для заперечення самостійності української нації, мови та державності. Як зазначено у звіті Internews, російська інформаційна кампанія ґрунтується на тезі про те, що «українці та росіяни - це один народ, розділений штучно» [16, с. 5].

У медіа, політичних промовах та освітніх програмах росії постійно повторюється думка, що сучасна Україна є «штучним утворенням», яке виникло внаслідок дій зовнішніх сил, зокрема Австро-Угорщини, Заходу або більшовицького керівництва. У публікації «Суспільне Культура» вказується, що саме такі тези легітимізують агресивну політику Кремля, яка подається як відновлення історичної справедливості [17].

Один із найнебезпечніших міфів - твердження про те, що українська мова є вторинною і створеною штучно. Цей міф має глибоке коріння ще в часах Російської імперії, але продовжує активно використовуватись і сьогодні. Як стверджує професор Юрій Котляр, «московська пропаганда перетворила на міфи багато сфальсифікованих історичних фактів, зокрема щодо розвитку української мови та культурної самобутності» [19].

Ще один важливий компонент історичної пропаганди - міф про «історичну російськість Криму». Цей наратив послідовно використовується для виправдання анексії півострова. Російські медіа просувають тезу, що Крим

«завжди був російським», і лише «тимчасово перебував під українською юрисдикцією». У матеріалі ICTV зазначено, що подібні твердження ігнорують історичні факти та створюють викривлену картину минулого, у якій повністю виключено кримськотатарський, український та інші впливи [18].

У пропагандистському наративі також активно використовується звинувачення України у нацизмі. Цей міф має на меті моральну легітимізацію війни, адже, відповідно до нього, Росія нібито не нападає, а «звільняє» українців. Як підкреслюється в аналітичному звіті «Ре-візія історії», подібні твердження є прикладом політичної міфотворчості, яка базується на маніпуляціях, а не на історичних фактах [16, с. 23].

Поширення цих міфів відбувається через багатоканальну систему: російські медіа, шкільні підручники, художні фільми, соціальні мережі та церковні проповіді. Росія створила ідеологічну екосистему, у якій кожен елемент - від популярної культури до академічної історії - працює на формування спільної картини світу, в якій Україна позбавлена суб'єктності, а її ідентичність - це тимчасове відхилення від «історичної норми».

У цій системі історія перетворюється на інструмент контролю. Її використовують для закріплення влади, виправдання агресії, розколу суспільства. Україна в цій версії історії постає не як рівноправний суб'єкт, а як «збочення» від природного стану речей, яке має бути виправлено силою - військовою, інформаційною, культурною.

Також, одними з найпоширеніших російських міфів є те, що в **«В Україні триває громадянська війна»** або **«В Україні при владі ультраправі»**. Кремль всіляко намагається подати те, що відбувається на Донбасі, як громадянську війну. Мовляв, це внутрішній конфлікт України. При цьому Росія завше виставляє умови під час переговорів, призначає маріонеткових керівників фейкових утворень, котрі постійно отримують інструкції з Кремля. Що вже говорити про російське озброєння, котрим забезпечені терористи та російських військових, котрих неодноразово брали в полон українські арміїці.

Під час анексії Криму, котру відкрито тепер визнають і котрою вихваляються в Кремлі, Путін так само запевняв, що Росія до цього не має ніякого стосунку. Це дуже багато говорить про довіру до слів, котрі лунають з Москви. Також не варто забувати про російські тролі- та ботоферми, котрі всіляко намагаються вплинути на ситуацію в Україні. [22]

Ще задовго до початку анексії Криму та війни за Донбас Росія намагалася нав'язати світові образ України як сповідниці нацизму. Це при тому, що українці чи не найзапекліше вели боротьбу проти гітлеризму, причому кількома фронтами.

Російські політтехнологи ліпили фюрера ще із президента Віктора Ющенка. Будь-хто, хто не бажав підкорятися російській владі, - одразу таврувався нацистом.

Проте в час війни в Раду не пройшла жодна ультраправа партія. Натомість в значній частині європейських парламентів ультраправі мають своє представництво, іноді й чимале.

На території України хтось постійно намагається розпалити міжнаціональні конфлікти: нищаться польські та єврейські місця пам'яті, підпалюються офіси угорської меншини на Закарпатті. Так Кремль хоче підкріпити стереотип про українців як затятих нацистів та антисемітів. [22]

Проте недавнє опитування, проведене американською організацією Pew Research Center, засвідчує, що в Україні найнижчий рівень антисемітизму в Центрально-Східній Європі - приблизно 5% дорослого населення відповіло, що не бажало б мати євреїв за співгромадян своєї країни. Натомість в Росії таких 14%. Та й із провокаціями ситуація доволі проста: усюди простежується російський слід. Що вже й говорити про те, що ультраправі сили Європи не лише рівняються на Путіна, а й фінансуються Кремлем. [22]

2.1. Міф про Київську Русь як колиску трьох братніх народів

Одним з найдавніших та найпоширеніших історичних міфів, який послідовно експлуатує російська пропаганда, є міф про Київську Русь як «спільну колыску трьох братніх народів» - українського, російського та білоруського. Згідно з цим міфом, ці народи нібито мають єдине історичне коріння, походять із одного «єдиного давньоруського етносу» та зберігають спільну культурну ідентичність донині. Така концепція, хоч і здається поверхово науковою, насправді є типовим прикладом історичного маніпулювання, яке слугує політичним цілям.

У межах цього міфу Росія намагається привласнити спадщину Київської Русі, стверджуючи, що саме вона, а не Україна, є головною спадкоємицею цієї держави. Як підкреслює аналітичний звіт Internews, пропагандисти навмисно ігнорують факт, що сама Київська Русь була поліетнічною і плюралістичною державою, що існувала задовго до виникнення Москви як політичного центру [16, с. 13].

Згідно з даними Українського інституту національної пам'яті, формула «три братні народи» є політичною фікцією, яка виникла у XIX столітті в середовищі російської імперської історіографії. Саме тоді було поставлено завдання показати, що українці та білоруси - не окремі нації, а лише етнографічні варіанти великоруського народу [20].

У сучасній інтерпретації цей міф активно використовується для заперечення української самостійності. Пропаганда стверджує, що «українці - це ті самі росіяни», але «зачищені Заходом», і що вся різниця між ними - результат іноземного втручання. У публікації Суспільне Культура прямо зазначено: «В історичному наративі росії Київська Русь - це початок лише російської історії. Українська ж традиція або замовчується, або виставляється як зрадницька» [17]. Такий підхід є історично необґрунтованим. Українські історики наголошують, що Київська Русь - це не «передісторія Росії», а етап розвитку української державності. За словами професора Ярослава Грицака, «спадкоємиця Київської Русі - не та держава, яка прийшла пізніше, а та, яка зберегла основні її культурні, мовні, політичні традиції» [21].

Міф про спільну колыску активно використовується у шкільній освіті в РФ, де українські та білоруські території представлені як частина «русского мира» ще з IX століття. У підручниках не робиться жодної спроби пояснити існування окремих мов, літератур, політичних рухів - натомість подається цілісна версія «русской истории» з Києвом як її початком і Москвою - як її закономірним продовженням [14, с. 72].

Небезпека цього міфу полягає в тому, що він формує у масовій свідомості уявлення про Україну як про історичну помилку, державу, що відкололася від «єдиного тіла» і має бути «повернена» в його склад. Саме тому це не просто історична маніпуляція, а ідеологічна основа для агресії.

Анексія Криму, вторгнення на Донбас і повномасштабна війна у 2022 році супроводжуються риторикою про «відновлення історичної єдності». Саме міф про Київську Русь як спільне джерело дозволяє російським пропагандистам легітимізувати будь-яке вторгнення під виглядом «братської допомоги» чи «захисту спільної спадщини» [16, с. 21].

Таким чином, концепція «трьох братніх народів» є штучною конструкцією, що суперечить історичній реальності. Вона сформована з метою підризу української ідентичності та служить інформаційним підґрунтям для знищення політичної суб'єктності України. Її спростування є необхідною умовою інформаційної безпеки та частиною історичної деколонізації.

Пропагандистські наративи, що формують уявлення про спільність українського і російського народів, активно підживлюються через контрольовані медіа, соціальні мережі та «експертні» кола, які продукують квазіісторичні «докази» про спільне походження. Ці конструкції вписуються в ширший дискурс «історичної місії» Росії, яка нібито покликана об'єднати «роз'єднаних братів». Дослідник Олександр Зінченко наголошує, що таке уявлення ґрунтується не на історичних фактах, а на ідеологічних шаблонах, які стали домінантними ще з часів Московського царства [12, с. 45].

Історично українська ідентичність формувалася як у прямому опорі до імперських проєктів, так і шляхом культурної самоорганізації. Наприклад, у

XVIII-XIX століттях українська інтелігенція протиставляла себе русифікаційній політиці, зберігаючи та популяризуючи мову, фольклор, звичаї [7, с. 108]. Навіть у межах Російської імперії діяли осередки українського руху, попри постійні заборони - як-то Валуєвський циркуляр 1863 року чи Емський указ 1876 року [9, с. 93].

У XX столітті після короткотривалої незалежності 1917-1921 рр. українська ідентичність зазнала нищівного удару внаслідок політики радянської влади, яка спершу дозволяла «українізацію», але згодом перейшла до жорсткої централізації та репресій. За даними Інституту національної пам'яті, десятки тисяч українських діячів культури, науки та освіти були репресовані під час «розстріляного відродження» [10, с. 115].

На думку дослідниці Тетяни Шестопалової, сучасна інформаційна агресія Росії є логічним продовженням політики культурного привласнення, яка намагається заперечити унікальність української державності, мови та культури [17, с. 72]. Це проявляється не лише у відкритому запереченні української мови як «штучної», а й у численних спробах переписати історію - наприклад, називати українських козаків частиною «руського воїнства» чи привласнювати історію Київської Русі.

Крім того, варто зазначити використання елементів релігійної символіки, які відіграють роль легітимізатора імперського бачення. Московський патріархат, особливо після 2014 року, дедалі активніше залучається до поширення антиукраїнських наративів, проголошуючи, що «Росія - хранитель істинної віри» [13, с. 66].

У підсумку, міф про «єдиний народ» не є науковим фактом, а навмисно сконструйованим ідеологічним наративом, спрямованим на розмивання української національної самосвідомості. Його використання не лише спотворює історичну реальність, а й слугує виправданням зовнішньополітичної агресії Росії щодо України.

2.2. Міф про австрійський генштаб, який створив Україну і українську мову

Одним із найбільш абсурдних і водночас живучих міфів, що активно поширюється в російському інформаційному просторі, є твердження про те, що українська ідентичність, держава та навіть мова були нібито штучно створені Австро-Угорським Генеральним штабом у XIX столітті. Цей наратив активно використовується у пропагандистській риторичі з метою делегітимації української державності та заперечення історичної тяглості українського народу. Коріння цього міфу сягає часів протистояння між Російською та Австро-Угорською імперіями, зокрема в період Першої світової війни. Тоді справді існували документи австрійських спецслужб, що свідчили про підтримку українського руху в Галичині, однак це не є доказом створення української ідентичності "з нуля". Насправді український національний рух формувався значно раніше, ще з кінця XVIII століття, і мав глибокі корені в традиціях Київської Русі, козацтва, барокової літератури та діяльності просвітників доби романтизму [6, с. 52-54].

Один із варіантів цього міфу приписує "створення" української мови австрійськими філологами та політичними діячами для протиставлення російській. Насправді ж процес формування української літературної мови відбувався поступово, на основі живої народної мови, і пов'язаний з діяльністю таких постатей, як Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Іван Франко [10, с. 113; 15, с. 40-41]. Їхня творчість не могла бути результатом змови закордонного штабу, а відображала справжні суспільні потреби та національне самоусвідомлення.

Ідеї про австрійський генштаб активно відновлювалися в радянській та пострадянській історіографії, де українство часто трактувалося як "вигадка буржуазного націоналізму". На додачу, з початком гібридної війни проти України у 2014 році ці тези знову стали частиною медіа-пропаганди, яка знецінює прагнення українців до незалежності та унікальної ідентичності [14, с. 91; 18].

Особливо активно цей міф просувався через російські медіа, а також деякі прокремлівські канали на Заході, які поширювали дезінформацію про нібито зовнішнє походження української мови як інструменту розділення "єдиного народу". Проте наукові факти спростовують це твердження. Лінгвістичні дослідження підтверджують самобутність української мови, її окремий шлях розвитку, а також неперервність національного становлення [3, с. 29-30; 9].

Цікаво, що ще у 1860-х роках Російська імперія почала активно боротися з проявами української ідентичності на підконтрольних їй територіях. Прикладом є Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року, які забороняли друк книжок українською мовою, використання її у театральних постановках і навчанні [24, с. 201]. Якби українську дійсно "вигадали" австрійці, навряд чи Росія так боялася б її впливу. Ба більше, заборони вказують на страх імперії перед формуванням української нації, що відбувалося знизу, а не було спущене згори за наказом чужої держави.

Ще один важливий момент - хибне ототожнення західноукраїнських земель з "австрійським проєктом". Російська пропаганда свідомо зображає Галичину як регіон, що мав штучну "антиросійську" ідентичність, нав'язану Віднем. Однак історичні факти свідчать про зворотне: саме тут українська мова та культура отримали відносну свободу в порівнянні з російською частиною України. Це дало змогу створити галицьке культурне середовище, що стало фундаментом модерного українського національного руху [23, с. 118; 25].

Пропагандистська вигадка про "австрійський генштаб" також викривлює саму ідею націєтворення. Вона нібито заперечує існування української політичної нації й замінює її на штучну конструкцію, вигідну в рамках геополітичної боротьби. Така риторика не витримує критики: за логікою російських наративів, будь-яка підтримка української культури ззовні - автоматично свідчення змови. Насправді ж аналогічну допомогу у формуванні національної ідентичності отримували багато європейських народів у процесі емансипації від імперій (наприклад, чехи чи угорці), що є нормальним для епохи модерну [6, с. 55-56].

Цей міф надзвичайно шкідливий, бо руйнує уявлення про історичну суб'єктність українців. Він формує комплекс меншовартості, згідно з яким українська мова та культура нібито "не справжні", "вигадані", "неповноцінні". Як наслідок, виникає сумнів у праві України на незалежність і окрему національну ідентичність - саме на це й націлена російська дезінформація [18; 21].

Спростування цього міфу є надзвичайно важливим завданням істориків, освітян і журналістів. Воно має ґрунтуватися не лише на аргументах національної пам'яті, а й на академічному аналізі джерел, мовознавчих дослідженнях, історичних фактах. Завдяки роботам українських і західних науковців ми можемо впевнено заявити: українська нація та мова є автентичними явищами, які мають глибоке історичне коріння й сформувалися задовго до втручання будь-яких зовнішніх чинників [3, с. 32; 9; 24, с. 203].

2.3. Міф про те, що Україну створив Ленін

Одним з найцинічніших прикладів російської історичної маніпуляції стало твердження, що нібито сучасна Україна була «створена» Володимиром Леніним. Цей міф активно транслюється російською пропагандою, зокрема самим президентом РФ, який неодноразово повторював тезу про те, що «України до Леніна не існувало», і що саме більшовики "виділили їй території", які раніше нібито не мали української ідентичності. Така риторика спрямована на делегітимацію української державності, зведення її до продукту комуністичного експерименту, а не результату історичного розвитку нації [28, с. 6].

Проте історичні джерела та наукові дослідження однозначно спростовують цю тезу. Український національний рух почав активно формуватися ще у XIX столітті, задовго до жовтневого перевороту 1917 року. Вже у 1840-х роках діяли Кирило-Мефодіївське братство, а згодом - ціла низка культурно-просвітницьких і політичних організацій, таких як «Просвіта», РУРУ та інші. Наприкінці XIX - на початку XX ст. виникли українські політичні партії, які ставили за мету не лише автономію, а й повну незалежність України [9, с. 77-78; 26].

Ключовою подією, що спростовує ленінський «авторський» міф, стало проголошення **Української Народної Республіки (УНР)** в листопаді 1917 року, тобто фактично **одразу після падіння Російської імперії**. Центральна Рада, яка керувала новоутвореною державою, мала широку підтримку серед українського населення й представляла політичну волю значної частини суспільства [3, с. 91]. Проголошення УНР було не дарунком більшовиків, а результатом політичної ініціативи українських еліт, які скористалися історичним моментом розпаду імперії.

Ба більше, більшовики з самого початку намагалися знищити українську незалежність. У 1918 році Ленін, не визнаючи легітимність Центральної Ради, організував вторгнення радянських військ в Україну. Результатом стало створення маріонеткової Української Радянської Соціалістичної Республіки, яка жодним чином не відображала політичні прагнення більшості населення. Більшовицький контроль супроводжувався терором, конфіскацією майна, знищенням інтелігенції та репресіями [25, с. 144; 28].

Таким чином, твердження про "створення України Леніним" є не лише маніпулятивним, а й повністю суперечить історичним фактам. Ленін і більшовики не створювали українську державність, а навпаки - силою її знищували, підміняючи справжню незалежність фіктивною «республікою» у складі СРСР. Це підтверджується зокрема в архівних документах, стенограмах з'їздів і аналізах сучасних істориків [24, с. 209-210; 27].

Варто також зазначити, що межі України не були сформовані "з нуля" більшовиками. Наприклад, **Слобожанщина, Катеринославщина, Полтавщина, Поділля** - це території, де здавна переважало українське населення, з власною мовою, культурою, традиціями [5, с. 33]. У багатьох з цих регіонів ще за часів Козаччини діяли автономні чи напівавтономні українські політичні утворення, які демонстрували сталу тенденцію до самоврядування. Це ще раз підкреслює, що українська державність - не результат штучного акту, а логічне продовження історичного процесу націєтворення.

Іще одним доказом невідповідності міфу про «створення України Леніним» є сам підхід більшовиків до національного питання. Так зване «право націй на самовизначення» існувало у радянському дискурсі радше як інструмент політичної доцільності, а не щире прагнення до етнополітичного плюралізму. На практиці комуністична влада активно боролась із будь-якими проявами національної автономії, які не були повністю контрольовані з центру. У випадку з Україною більшовики застосували концепцію "коренізації" не як засіб розвитку української ідентичності, а як тактичний крок для зміцнення легітимності влади в регіонах, де зростала антиросійська налаштованість [29, с. 188-189].

Цей підхід був вельми короткостроковим: уже в 1930-х роках відбулась повна відмова від політики коренізації. Українську інтелігенцію було фізично знищено в рамках великого терору, насильно русифіковано систему освіти, а українську мову витіснено на маргінеси суспільного життя. Навряд чи це можна вважати політикою творення незалежної держави, як того вимагає теза про «Леніна-засновника» [16, с. 94-95].

До того ж, у часи СРСР не існувало самостійної української міжнародної політики, фінансової системи чи армії. УРСР була формальною одиницею у структурі союзної держави, де всі ключові рішення приймалися у Москві. Відповідно, навіть якби визнати, що більшовики надали Україні форму, то змістом ця форма була запереченням самостійності. Ленін створив не українську державу, а інструмент для централізованого контролю над її територіями [11, с. 171].

Заслуговує на увагу й інший момент - на відміну від більшовицького проекту, ідея української державності мала значно довший та глибший історичний контекст. Князівські об'єднання Київської Русі, Галицько-Волинське князівство, козацька держава Богдана Хмельницького, а також автономія у складі Речі Посполитої - всі ці утворення закладали підвалини української державності. Ці традиції були частиною колективної історичної пам'яті українського народу та живили національну ідею, яка в XX столітті отримала новий виток розвитку [2, с. 28; 6, с. 57].

Ба більше, сам Ленін не бачив у національному визволенні України перспективи створення незалежної національної держави. У листах до Сталіна він неодноразово підкреслював, що «українське питання» потрібно вирішувати так, щоби не допустити сепаратизму, а також пропонував "приєднувати" території до РСФРР із формальним збереженням автономії [30, с. 142]. Це повністю суперечить міфу про Україну як "дарунок" від більшовицького вождя. Сучасне поширення наративу про "Леніна як творця України" є не історичним фактом, а політичною технологією. Вона покликана знецінити українську державність і представити її як штучне утворення, залежне від "волі Москви". Така теза не лише історично необґрунтована, а й відверто небезпечна, оскільки слугує ідеологічною підставою для сучасної російської агресії проти України. Пропагандистський міф про те, що Україна була «створена» Леніним, активно використовується у сучасній риториці російського політичного керівництва, зокрема Володимира Путіна. Цей наратив має чітку функцію - делегітимізувати саму ідею української державності, представити її як випадкову історичну аномалію, що не має права на існування без «допомоги» з боку Москви. Такі твердження прозвучали, зокрема, у програмній статті Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» (2021), де він заявив, що «сучасна Україна цілком і повністю була створена Росією, точніше, більшовицькою, комуністичною Росією» [31, с. 2].

Цей підхід повністю ігнорує як історичні процеси розвитку української нації задовго до 1917 року, так і той факт, що більшовицький проєкт Української РСР був спрямований на інтеграцію території України в єдину радянську імперію. Риторика «створення» несе в собі приховану тезу: якщо Україну створила Москва, то вона має і право її знищити. Ця логіка лежить в основі ідеологічного обґрунтування повномасштабного вторгнення в Україну 2022 року.

Крім того, твердження про те, що більшовики «подарували» Україні певні території, зокрема Донбас, теж є частиною міфотворення. Насправді ж адміністративне приєднання Донбасу до Української РСР було зумовлене не

актом «дарування», а економічною доцільністю - регіон був тісно пов'язаний з українською інфраструктурою, а його населення (включаючи значну частину етнічних українців) було інтегроване у соціально-економічний простір УСРР [32, с. 41]. Представлення цього акту як «подарунка» є маніпуляцією, що має на меті виставити Україну як невдячного суб'єкта, який «не зберіг» даровані території. Ще однією маніпуляцією є навмисне ототожнення радянської адміністративної межі з повноцінною державністю. Навіть якщо визнати, що СРСР формалізував кордони УРСР, це жодним чином не означає, що Україна як держава почалася саме з цієї події. Як вже зазначалося, український визвольний рух існував задовго до цього - зокрема, під час національно-визвольної боротьби 1917-1921 років, коли було створено Центральну Раду, а згодом - Українську Народну Республіку [3, с. 91-92].

Поширення міфу про «Україну від Леніна» також має на меті знівелювати чинність Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. Російська пропаганда намагається подати це не як акт відновлення національного суверенітету, а як «втрату» з боку Росії. У такому контексті будь-які кроки України до європейської інтеграції або укріплення незалежності подаються як зрада «історичної єдності», а не як реалізація права національного самовизначення.

Ключовим у викритті цього міфу є розуміння того, що справжній творець української державності - це сам український народ, який століттями виборював свою свободу у боротьбі з різними імперіями. Україна як історичне, культурне й політичне явище не постала з більшовицького указу, а є результатом тривалого історичного розвитку, глибинних національних процесів і волі до незалежності. Отже, історичні міфи, поширювані російською пропагандою, відіграють ключову роль у формуванні ворожого до України світогляду. Міф про спільне походження трьох народів з Київської Русі використовується для виправдання імперської ідеї «єдності», яка заперечує право українців на окрему національну ідентичність. Легенда про «австрійський генштаб», що нібито вигадав українську мову та націю, має на меті принизити автентичність української

культури та представити її як штучне явище. Пропагандистська теза про створення України Леніним - спроба делегітимізувати українську державність та зобразити її як тимчасове адміністративне утворення, а не результат історичної боротьби народу.

Такі міфи - не просто інструменти минулого, а дієві наративи сучасної гібридної війни, спрямовані на підрив української суб'єктності як у міжнародному, так і внутрішньому інформаційному просторі. Їх викриття є важливою умовою формування стійкого національного імунітету до зовнішніх впливів.

РОЗДІЛ 3. РОСІЙСЬКІ ПОЛІТИЧНІ МІФИ

Політична міфологія є важливим інструментом легітимації влади, управління громадською свідомістю та мобілізації населення в авторитарних режимах. У випадку з Російською Федерацією, ця міфотворчість стала основою для побудови цілісної системи внутрішньої й зовнішньої пропаганди. Якщо історичні міфи здебільшого орієнтовані на формування уявлення про минуле, то політичні - виправдовують поточну політику, перекладають відповідальність за конфлікти на інших і створюють чітку картину «ворога» та «жертви».

Основною ознакою політичного міфу є його універсальність і простота: складні історичні, дипломатичні або військові події зводяться до чорно-білих схем - "нас атакували", "ми захищаємося", "винен Захід", "українська влада - маріонетки" тощо. Такі наративи транслиуються через телевізійні канали, політичні заяви, законодавчі ініціативи, а також через інститути, які контролюють гуманітарну політику: освітні програми, музеї, церковні організації [16, с. 10; 18].

Особливе місце в структурі сучасної російської пропаганди займають міфи, пов'язані з війною проти України. Ці твердження на перший погляд мають вигляд логічної аргументації, однак при глибшому аналізі виявляються свідомо маніпулятивними або відверто неправдивими. Наприклад, фраза «вісім років бомбили Донбас» - один з найпоширеніших політичних кліше, який використовується для виправдання вторгнення у 2022 році. Подібні тези стали частиною повсякденного мовлення в російському суспільстві, що свідчить про їхню ефективну інтеграцію в масову свідомість [14, с. 89; 27, с. 154].

Політичні міфи також пов'язані із створенням образу ворога. Україна постає не просто як держава-сусід, а як «агресор», «маріонетка Заходу», «неонацистська держава», що загрожує безпеці росії. Завдяки цим образам Кремль отримує можливість проводити воєнні дії під виглядом «захисту»,

запроваджувати цензуру під прикриттям «національної безпеки», придушувати опозицію, посиляючись на «особливий період» [13, с. 61].

Не менш важливою є функція внутрішньої мобілізації. За допомогою політичних міфів формуються нові «скріпи» - уявлення про національну єдність, патріотизм, покликання росії «нести порядок» у «хаосі» сусідніх країн. Такі міфи заміщують реальні досягнення - економічні, соціальні чи технологічні - та стають сурогатом політичного консенсусу, базованого на вірі в «особливу місію» держави [25, с. 211].

Політичні міфи російської пропаганди вирізняються високим ступенем адаптивності. Їх зміст змінюється залежно від поточних політичних завдань, але структура залишається сталою: завжди є зовнішній ворог, «жертва» (росія або населення Донбасу), «визволитель» (армія рф) і виправдання будь-яких дій через «безальтернативність». Завдяки цій структурі міфи легко поєднуються з будь-якими новими обставинами і транслиуються через різні інформаційні канали - від шкільних підручників до міжнародних дипломатичних платформ [16, с. 13; 19].

Для забезпечення ефективного впливу пропаганда не обмежується традиційними медіа. Активно застосовуються **ботоферми, анонімні телеграм-канали, YouTube-коментатори**, що повторюють наративи Кремля під виглядом «громадської думки». Завдяки цьому фальшиві твердження - на кшталт того, що «Україна - failed state» чи «українці самі хотіли війни» - виглядають як природне середовище, а не нав'язаний зверху меседж [25, с. 192; 33, с. 37].

Російські політичні міфи не обмежуються лише темою України. Вони охоплюють і ширший глобальний контекст, створюючи образ Заходу як головного джерела зла. Європейський Союз подається як «дегенеративний», «духовно деградований», а США - як маніпулятор і колонізатор. Усе це подається як причина, чому Росія мусить бути «фортецею», що бореться з цим занепадом. У такий спосіб відбувається обґрунтування ізоляціонізму,

автократії, воєнних бюджетів та обмеження громадянських прав [13, с. 59; 27, с. 147].

Важливо зазначити, що політичні міфи не завжди є результатом централізованого розпорядження. Часто вони функціонують як **напівофіційні дискурси**, які продукують «ліояльні» громадяни, експерти, блогери. Завдяки цьому їх важко ідентифікувати як фейки - вони виглядають як «думка народу», хоча насправді є результатом системного інфозабруднення [33, с. 122].

Також слід відзначити, що політичні міфи Кремля зазвичай мають **превентивний характер**. Вони не просто пояснюють вже скоєне, а готують аудиторію до майбутніх рішень. Наприклад, задовго до повномасштабного вторгнення 2022 року в російських медіа регулярно з'являлися заяви про «агресивні дії Києва», «переслідування російськомовного населення» і «втручання НАТО». Ці твердження поступово формували уявлення про неминучість війни і моральну правоту Росії [18; 20; 33, с. 133].

Таким чином, політичні міфи є не просто інформаційним супроводом для державної політики - вони є **самостійним інструментом впливу**, здатним моделювати сприйняття реальності, формувати поведінкові установки і навіть знецінювати базові поняття правди й брехні. Їхній розбір вимагає не тільки фактологічної перевірки, а й розуміння того, як саме міф функціонує в комунікативному просторі.

3.1 Міф про «8 років бомбили Донбас»

Одним із найбільш резонансних і повторюваних російських політичних наративів є твердження про те, що Україна протягом восьми років - з 2014 по 2022 - систематично обстрілювала Донбас і вчиняла там «геноцид російськомовного населення». Ця теза стала ключовим інформаційним приводом для розгортання повномасштабної військової агресії проти України у лютому 2022 року. Її часто використовують як

моральне виправдання дій російської армії, пояснюючи вторгнення необхідністю «захисту мирного населення Донбасу».

Суть міфу полягає у навмисному перекручуванні хронології та природи конфлікту. Замість визнання факту російського вторгнення на схід України у 2014 році, пропаганда подає ситуацію як внутрішню громадянську війну, у якій українська держава нібито застосовувала військову силу проти власного населення. Водночас замовчується роль Росії у постачанні зброї, направленні військових інструкторів, кадрових офіцерів та здійсненні прямої збройної підтримки угруповань так званих «ДНР» і «ЛНР» [25, с. 193; 33, с. 139].

Головна міфологема кремля для виправдання повномасштабного вторгнення полягає в тому, що це “розплата” за те, що українська армія 8 років безкарно обстрілювала мирних мешканців Донбасу. На кожне звинувачення у черговому акті російського варварства в 2022 році пропаганда відповідала риторичним: “А де ви були ці вісім років?” Це типове путінське лицемірство, адже війну на Донеччину та Луганщину принесла саме росія - до весни 2014 року Донбас жив звичайним мирним життям.

Статистика Управління Верховного комісара ООН з прав людини засвідчує, що кількість жертв на Донбасі серед мирних мешканців поступово зменшувалася до 2022 року. Після того, як відгриміли бої за Дебальцеве взимку 2015 року, конфлікт перейшов у стадію “замороженого” і кількість жертв різко знизилася. Так, порушення режиму припинення вогню періодично фіксувалися, однак абсолютною неправдою буде записувати всі ці випадки в провину українській стороні.

У порушення Мінських угод Росія регулярно вдавалася до артилерійських і мінометних обстрілів. Учасники АТО/ООС гинули від снайперського вогню і ворожих ДРГ. Проте навіть прифронтові окуповані Донецьк і Луганськ не знали масованих бомбардувань і планомірного знищення міських кварталів.

З початком повномасштабного вторгнення саме на Донбасі російська армія практикує найбільш нищівні й навіть геноцидальні способи ведення війни. Такі міста Донецчини і Луганщини, як Маріуполь, Попасна, Северодонецьк, Лисичанськ, Авдіївка фактично стерті з лиця землі.

Насправді збройне протистояння на сході України розпочалося після незаконної анексії Криму та організації Росією збройних антиукраїнських заколотів у Донецьку та Луганську навесні 2014 року. До цього моменту регіон функціонував у межах конституційного ладу, а бойові дії не велися. Саме поява озброєних формувань, підтриманих і керованих з території РФ, стала початком війни, а не дії української армії, яка у 2014 році лише відповідала на агресію [33, с. 140; 34, с. 28].

Після активної фази бойових дій у 2014-2015 роках, що завершилися боями за Дебальцеве, конфлікт перейшов у відносно «заморожену» стадію. Як засвідчують регулярні звіти Управління Верховного комісара ООН з прав людини, кількість жертв серед цивільного населення стабільно зменшувалася. У 2016-2021 роках щорічно фіксувалося не більше кількох десятків загиблих мирних мешканців - це різко контрастує з масштабом насильства після 24 лютого 2022 року [35].

Порушення режиму припинення вогню, звісно, відбувалися, однак у більшості випадків ініціатором вогню була саме російська сторона або підконтрольні їй збройні формування. Українські військові переважно діяли у відповідь або утримували позиції, що підтверджується незалежними спостерігачами ОБСЄ. Проте кремлівська пропаганда навмисно ігнорувала ці факти, трансформуючи конфлікт на Донбасі у зручну для себе версію «геноциду» російськомовного населення [33, с. 143; 36].

Тактика «де ви були ці 8 років?» стала стандартною риторичною відмовкою, якою російські офіційні особи та пропагандисти намагались перекинути відповідальність за повномасштабну війну на українську владу та Захід. Це - класичний приклад *whataboutism* (аргумент із «взаємного

звинувачення»), що використовується як засіб уникнення прямої відповідальності за нові воєнні злочини.

Особливо цинічним є те, що після початку повномасштабного вторгнення Росія зруйнувала саме ті міста, які начебто «захищала» протягом 8 років. Маріуполь, Попасна, Сєверодонецьк, Лисичанськ, Авдіївка - були практично стерті з лиця землі артилерією та авіацією. Жодних співставних випадків масового знищення цивільної інфраструктури чи тотальних обстрілів з боку ЗСУ у 2014-2021 роках зафіксовано не було [25, с. 196-197]. Навіть такі великі міста як Донецьк і Луганськ, які перебували під окупацією, у довоєнні роки мали стабільне функціонування шкіл, лікарень, громадського транспорту. Масового переміщення цивільного населення або гуманітарної катастрофи до 2022 року не фіксувалося. Це повністю спростовує тезу про нібито «системне знищення» цих територій з боку України.

Твердження про «вісім років обстрілів Донбасу» виконує ще одну важливу функцію - воно замінює причинно-наслідкові зв'язки у свідомості споживача інформації. Замість визнання, що саме Росія стала ініціатором військового конфлікту у 2014 році, громадянам РФ пропонується інша версія подій, у якій українська армія нібито «сама почала» воювати проти мирного населення. Такий наратив повністю ігнорує ключові факти: захоплення адміністративних будівель у Слов'янську, Краматорську, Донецьку й Луганську, організоване проросійськими бойовиками, озброєними і координованими зі сторони РФ [33, с. 144].

Водночас наратив про «геноцид Донбасу» уникає конкретики. Російська пропаганда не надає достовірних даних про кількість загиблих мирних жителів, що прямо піддавалися атакам саме з боку Збройних сил України. Незалежні моніторингові місії, включаючи Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ, неодноразово підтверджували: більшість ескалацій спричинялися або провокувалися бойовиками так званих «ЛНР» і «ДНР» [34, с. 15].

Цей наратив також глибоко впливає на внутрішню ситуацію в самій росії. Він виправдовує репресії проти інакомислячих, цензуру, мобілізацію, економічні втрати. Усі ці жертви подаються як необхідні «в ім'я порятунку Донбасу», що підкріплює культ жертвності та мілітаризованої патріотичної свідомості. Таким чином, міф не лише працює на зовнішню легітимацію дій Кремля, а й виконує роль внутрішньої стабілізуючої ідеологеми.

3.2. «В Україні фашистський режим»

Ще один міф, який активно розкручується російською пропагандою з 2014 року і до сьогодні - це твердження про те, що в Україні нібито встановився фашистський чи навіть нацистський режим. Цей ярлик став своєрідною універсальною формулою, якою Кремль пояснює як «внутрішні проблеми» України, так і обґрунтовує власну агресію. Найгучніше цей наратив прозвучав у лютому 2022 року, коли Володимир Путін заявив, що мета «спецоперації» - це «денацифікація» України [31, с. 3].

Проте твердження про фашизм в Україні не витримує жодної критики. Передусім, Україна - це демократична держава з регулярними виборами, політичною конкуренцією, вільними медіа та розвиненим громадянським суспільством. Президент, парламент, органи місцевої влади обираються народом, а не призначаються згори. Якщо порівнювати це з класичними ознаками фашизму - авторитаризм, культ вождя, агресивний мілітаризм, придушення інакомислення - то українське суспільство має протилежні характеристики [33, с. 146].

Ще одна популярна теза - це перебільшення ролі націоналістичних партій в українській політиці. Російська пропаганда постійно згадує «Правий сектор», «Свободу» чи інших радикалів як доказ «фашизації» України. Але факти свідчать про інше: на останніх парламентських виборах

жодна з цих сил не змогла подолати виборчий бар'єр. Це означає, що українське суспільство відкидає крайнощі, у тому числі й ультраправі [37]. Іншим маніпулятивним прийомом є використання образу Степана Бандери. Його навмисне виставляють у російських медіа як «символ нацизму», хоча історично його рух діяв проти як радянського, так і нацистського тоталітаризму. В Україні Бандеру частина населення справді сприймає як героя, але це не має жодного стосунку до нацизму у сучасному розумінні. Це питання історичної пам'яті, а не ідеологічної домінанти [23, с. 162].

Цей міф також має глибокий зв'язок з радянською пропагандою. Ще з 1940-х років усіх, хто виступав проти Москви, одразу називали «фашистами». Ця риторика продовжилася і в пострадянські часи, коли будь-яке намагання відстояти національну незалежність або критикувати російську політику вважалося проявом націоналізму, а отже - фашизму. Така логіка дозволяє не аналізувати реальні політичні процеси в Україні, а автоматично таврувати її як "неправильну державу" [35, с. 92].

На міжнародному рівні ця теза також не знайшла підтримки. Жодна авторитетна міжнародна організація, зокрема ООН, ЄС, НАТО чи Amnesty International, не визнавала український уряд фашистським чи нацистським. Навпаки - вони неодноразово підкреслювали, що Україна дотримується демократичних процедур, а її політична система відкрита й плюралістична [38].

Поширення міфу про фашизм в Україні має чітку мету - морально виправдати військову агресію. Бо якщо на території сусідньої держави «панує нацизм», то боротьба з ним виглядає як обов'язок, а не злочин. Цим пояснюється нав'язування цього ярлика навіть після того, як президентом України став Володимир Зеленський - людина єврейського походження, яка не має жодного стосунку до націоналізму. Але для пропаганди це не аргумент, адже її завдання - не доводити правду, а створювати емоційний ефект [33, с. 147; 38].

Особливо активно теза про «фашистський режим» почала поширюватися після Революції Гідності у 2014 році. Пропаганда почала малювати Майдан як «державний переворот, здійснений неонацистами за підтримки Заходу». Сам факт того, що українці масово виступили проти корупції, авторитаризму та проросійського курсу Януковича, був проігнорований. Натомість усю відповідальність за події поклали на якісь «екстремістські сили», хоча вони й не були домінуючими серед протестувальників [39, с. 201].

Ці звинувачення часом доходять до абсурду. Наприклад, у російських медіа поширювалися історії про «нацистські загони», які нібито влаштовують терор у містах України. Хоча жодних реальних підтверджень цьому не існує, для внутрішнього російського споживача такі повідомлення створюють емоційне враження «боротьби зі злом». Такий підхід дозволяє виправдати будь-які дії Кремля, включно з воєнними злочинами [38].

Міф про фашизм в Україні також активно просувався через фільми, серіали, соціальні мережі та «експертні» коментарі. Російські телеканали роками будували образ «бандерівців», які буцімто загрожують російськомовному населенню, переслідують «інакодумців» та несуть хаос. Але у реальному житті, включаючи прифронтові області чи великі міста, немає фактів системних переслідувань чи дискримінації на основі мови, етнічного походження чи політичних поглядів.

У результаті твердження про «фашизм» стало зручним інструментом для обнулення дискусії. Замість аналізу причин конфлікту, ролі Росії, або політичних процесів у самій Україні, вся ситуація пояснюється просто: «вони - фашисти». Це дозволяє уникати складних відповідей і маніпулювати масовою свідомістю, зокрема апелюючи до травматичної пам'яті Другої світової війни в пострадянському просторі.

Ще одна важлива деталь - саме російська держава має ознаки того, що в науці часто називають "гібридним авторитаризмом", і саме там переслідуються опозиціонери, незалежні журналісти й активісти. В Україні

ж, навіть у складних умовах війни, продовжують існувати різні політичні сили, проводяться вибори (до 2022 року включно), а громадянське суспільство залишається активним. Сотні волонтерських, правозахисних і благодійних ініціатив - усе це є доказом того, що **демократія в Україні - не декорація**, а реальна суспільна практика [40].

Це добре видно і по міжнародному рейтингу свободи. За оцінкою Freedom House, Україна у 2021 році була класифікована як «частково вільна країна» з тенденцією до зростання демократичних показників, тоді як Росію вже тоді вважали «невільною». Після початку повномасштабної війни, коли в Україні запроваджено воєнний стан, більшість обмежень мають тимчасовий характер і стосуються виключно безпекових питань, а не політичних репресій чи гонінь на інакомислячих [40].

Таким чином, звинувачення України у фашизмі - це не просто викривлення фактів. Це навмисна стратегія, спрямована на демонізацію супротивника, створення образу абсолютного зла, проти якого нібито можна і потрібно боротися всіма засобами. В умовах інформаційної війни цей ярлик використовується не для опису реальності, а для її заміни.

3.3. «В Україні американські біолабораторії»

Один із найабсурдніших, але водночас популярних політичних міфів російської пропаганди - це історія про те, що нібито на території України працювали американські біолабораторії, де створювали зброю масового ураження, зокрема віруси, якими можна «точково вражати» росіян. Цей наратив став особливо гучним у 2022 році, одразу після початку повномасштабного вторгнення, хоча його почали просувати ще задовго до того. Основна мета - викликати страх, створити враження глобальної змови та морально виправдати війну.

Цікаво, що цю теорію змови активно озвучували не лише російські політики чи телеведучі, а й офіційні установи. Наприклад, Міноборони РФ

у березні 2022 року оприлюднило «докази» того, що в Україні нібито діє мережа з понад 30 біолабораторій, підконтрольних Пентагону. В них, за версією росіян, створювали віруси, здатні вражати «тільки слов'ян» або поширювати сказ через птахів, комарів, навіть кажанів [41].

Жодних серйозних доказів ці звинувачення не містили. Ба більше, жодна незалежна міжнародна організація не підтвердила існування таких програм. Представники ООН, зокрема Верховний представник з питань роззброєння Ізумі Накаміцу, прямо заявили, що не мають інформації про будь-які біологічні програми, які Україна проводила б з порушенням міжнародного права [42].

Але навіть якщо проаналізувати ці «лабораторії» з точки зору фактажу, виявиться, що йдеться про звичайні установи санітарно-епідеміологічного контролю, які були реформовані й модернізовані за допомогою американської програми скорочення біологічної загрози. Такі програми діють у десятках країн світу (включно з Грузією, Казахстаном, Філіппінами, Індонезією), і мають на меті не створення зброї, а моніторинг інфекцій та профілактику епідемій [43].

Тема біолабораторій - це класичний приклад того, як конспірологія змішується з частково реальними фактами для створення зовсім іншої, хибної картини. В українських лабораторіях дійсно могли досліджувати віруси, як і в кожній іншій країні, але вони не були частиною жодної секретної програми. Проте пропаганді було достатньо самого факту фінансування з боку США, аби роздути теорію про "зброю апокаліпсису". Поширення цього міфу тісно пов'язане зі світовим трендом на дезінформацію у сфері біологічної безпеки. Після пандемії COVID-19 тема вірусів і лабораторій стала чутливою і легкою для маніпуляцій. На цьому фоні російська пропаганда отримала ґрунт для того, щоб поєднати страхи людей із воєнною риторикою. За тією ж схемою поширювалися й фейки про COVID-лабораторії в Ухані або начебто «зміну ДНК» через вакцини. Це класичний механізм створення страху як інструменту управління [44].

Важливо розуміти, що ці фейки поширювалися не лише в російському медіапросторі, а й через прокремлівські акаунти за кордоном. У низці країн Латинської Америки, Африки, Азії інформація про «українські біолабораторії» транслиувалася через локальні медіа, які цитували російські джерела або відтворювали дезінформацію з анонімних телеграм-каналів. Це дозволило поширити потрібний меседж на глобальному рівні - і створити враження, що існує якась міжнародна «таємниця» [35, с. 223].

Цікаво, що навіть у самій росії деякі науковці обережно висловлювались про «непрофесійність» аргументації Міноборони РФ. Проте їхні голоси одразу були або заглушені, або витіснені з публічного поля. Це лише підкреслює, що міф про біолабораторії - це не пошук істини, а інструмент пропаганди. Його завдання - створити образ України не як просто ворога, а як загрози для всього людства. А коли ворог подається як «біологічна небезпека» - це дозволяє радикалізувати образ війни: з конфлікту за території вона перетворюється на «битву за виживання».

Ще один нюанс - російська пропаганда подає тему біолабораторій так, ніби ці установи з'явилися в Україні таємно, без згоди уряду чи суспільства. Але насправді вся діяльність, пов'язана з міжнародною співпрацею у сфері біобезпеки, здійснювалася відкрито. Договори укладалися ще з початку 2000-х років, і стосувалися модернізації лабораторій, закупівлі обладнання, навчання персоналу, щоб краще реагувати на спалахи хвороб - наприклад, пташиного грипу чи африканської чуми свиней [41; 43].

Більше того, згідно з інформацією самого Міністерства охорони здоров'я України, ці лабораторії жодного разу не проводили досліджень, які б порушували норми міжнародного права чи становили загрозу для населення. Їх діяльність була зосереджена на епідеміологічному моніторингу та профілактиці - тобто саме на тому, щоб вчасно виявити небезпечні збудники і запобігти пандеміям або регіональним епідеміям [44]. Але в пропагандистському дискурсі достатньо сказати «секретні лабораторії» - і образ ворога вже створений. При цьому аудиторії рідко

пояснюють, чому ті самі програми діють і в інших країнах пострадянського простору. Наприклад, Грузія також брала участь у Програмі зменшення біологічної загрози, але саме Україна стала об'єктом основної атаки - бо на неї було спрямовано головну війну Кремля.

Цей міф, як і багато інших, діє за принципом: складна тема + страх = слухняна маса. Коли людям складно розібратися у біологічних термінах, генетиці, міжнародних угодах, - вони швидше повірять у просте пояснення: «американці створили біозброю і хочуть нас знищити». І це саме те, на чому грає пропаганда. Вона не аргументує - вона індукує емоції, насамперед тривогу, ненависть і образи.

Останній важливий момент - навіть після того, як міжнародні організації, експерти й незалежні медіа спростували наратив про «біолабораторії», російські медіа продовжували його просувати. Це ще раз доводить, що їх не цікавить істина. Їм потрібна інформаційна зброя, яка працює навіть після викриття, просто за рахунок повторення.

Міф про американські біолабораторії в Україні є типовим прикладом дезінформації, яка базується на страхах, незнанні та конспірології. Хоча на території України справді діяли лабораторії, пов'язані з програмами міжнародної співпраці у сфері біобезпеки, жодних доказів про створення в них біологічної зброї не існує. Навпаки - ці заклади займалися профілактикою хвороб і працювали у відкритому форматі, без порушення норм міжнародного права.

Незважаючи на офіційні спростування, російська пропаганда продовжує використовувати тему біолабораторій як інструмент для дискредитації України та США. Такий міф не має нічого спільного з реальністю, але добре вписується в загальну стратегію інформаційної війни, де важливі не докази, а емоції - страх, підозра й агресія. Повторюючи цей наратив, пропаганда формує уявлення про ворога як про загрозу не лише для Росії, а й для всього світу.

3.4 Міф про утиски російськомовного населення в Україні

Один із найпоширеніших наративів російської пропаганди - твердження про те, що в Україні системно утискають російськомовне населення. Цей міф став одним із головних виправдань для анексії Криму в 2014 році та подальшої військової агресії проти України. Російські медіа, політики та пропагандисти роками просуvalи тезу про нібито "заборону російської мови", "переслідування російськомовних" та "націоналістичний режим", що створює нестерпні умови для всіх, хто ідентифікує себе з російською культурою [3].

Реальність, однак, кардинально інша. Україна, відповідно до Конституції, гарантує права всім громадянам незалежно від мови спілкування, національності чи політичних поглядів. Стаття 10 Конституції України визначає українську мову як єдину державну, але також гарантує вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин [1, с. 44]. Протягом багатьох років російська мова домінувала в медіапросторі, бізнесі, побуті - особливо у східних і південних регіонах. Навіть після початку війни у 2014 році російською продовжували активно користуватися в освіті, сфері обслуговування, телебаченні та культурі.

Справжня суть "мовного питання" в Україні полягає не в забороні, а в поступовому відновленні позицій української мови, яка десятиліттями перебувала в пригніченому стані. Закони про мову, зокрема Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" від 2019 року, спрямовані не на дискримінацію інших мов, а на розвиток державної мови в публічному просторі - тобто в освіті, органах влади, медіа [15]. Водночас ці закони містять чіткі положення щодо поваги до мов меншин - зокрема, не забороняється спілкуватися побутово російською мовою, створювати російськомовний контент, навчатися мовою меншини в приватних закладах тощо.

Дослідження, проведені українськими соціологами, свідчать про те, що в Україні не існує масових порушень прав російськомовних громадян. Значна частина населення - навіть на заході країни - толерантно ставиться до російськомовних співгромадян, визнаючи, що мовна політика має балансувати між державним інтересом і правами людини [19, с. 96-97]. Більше того, у багатьох містах - зокрема в Харкові, Дніпрі, Запоріжжі - навіть після початку повномасштабного вторгнення зберігається побутове використання російської мови, що повністю спростовує міф про її повну "заборону".

Ба більше, численні міжнародні спостерігачі неодноразово спростовували заяви росії про «утиски» російськомовних. У своїй резолюції від 2014 року Парламентська асамблея Ради Європи зазначила, що не було виявлено жодних доказів системного переслідування російськомовних громадян в Україні [20]. Так само місії ОБСЄ не фіксували порушень прав національних меншин чи будь-якої дискримінації за мовною ознакою, навіть у розпал Революції гідності чи початку війни на Донбасі [21].

Теза про «утиски російськомовних» була вигідною пропагандистською конструкцією ще з радянських часів. Протягом XX століття імперська політика СРСР передбачала русифікацію національних республік, і з розпадом Союзу спроби повернути російську мову в домінуючу позицію стали політичним інструментом впливу. Тож міф про «утиски» слугує не захисту прав людей, а механізмом для виправдання агресії й демонізації української державності.

Цікаво, що самі жителі Донбасу й інших традиційно російськомовних регіонів після початку повномасштабної війни дедалі частіше свідомо переходять на українську. Це не обов'язково свідчить про антипатію до мови, а радше про протест проти агресора, який її "монополізував" [22]. Таке явище отримало назву «мовної деколонізації» - коли мова більше не асоціюється з ідентичністю, а з політичним вибором і гідністю. Росія, втім,

намагається перетворити будь-який прояв української ідентичності на акт "русофобії", спотворюючи саму суть демократичної державної політики.

Також варто звернути увагу, що у регіонах з великою часткою російськомовного населення, як-от Харків чи Одеса, саме місцеві мешканці з перших днів війни стали на захист своїх міст, незалежно від мови, якою вони розмовляють. Це ще раз доводить: мовне питання в Україні - це не про утиски, а про свідомий вибір громадян, які ідентифікують себе як українці, попри те, якою мовою вони говорять у побуті.

Питання мовної політики в Україні завжди було чутливим, і саме цим користувалася російська пропаганда. Вона нав'язувала образ України як «держави, де переслідують всіх, хто говорить російською», хоча в реальності українське законодавство гарантує права мовних меншин. Зокрема, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» чітко визначає українську як єдину державну мову, але при цьому дозволяє вільне використання інших мов у приватному спілкуванні, релігійній діяльності та культурних заходах [23].

Російські медіа активно перекручують ці норми. Наприклад, ухвалення законів про мову подавалося як «етнічна чистка», «утиск русскоязычных» і навіть «заборона російської культури». Такі тези активно тиражувалися в ефірах каналів типу RT чи Sputnik, а також у проросійських телеграм-каналах [24]. Насправді ж ніхто не забороняє людям спілкуватися російською у побуті, і в Україні досі існує величезний пласт культурного контенту цією мовою.

Ще один аспект, який ігнорує російська пропаганда - це питання безпеки. З початком війни російська мова втратила нейтральний статус у свідомості багатьох українців. Для частини суспільства вона асоціюється не з Пушкіним чи Достоєвським, а з ракетами по ТЦ в Кременчуці, з фільтраційними таборами в Маріуполі, з вбивствами під «русскоязычные» виправдання. У такому контексті державна політика щодо підтримки української мови - це не про заборону іншого, а про збереження себе.

Навіть у міжнародному праві передбачено, що держави мають право здійснювати мовну політику, яка сприяє зміцненню національної ідентичності, особливо в умовах війни або колоніального минулого. Україна, будучи багатонаціональною державою, намагається знайти баланс між правами меншин і утвердженням української мови як елементу безпеки та єдності. Тому наратив про «утиски» - це класичний приклад перевернутої логіки, притаманної російській дезінформації.

ВИСНОВКИ

Розвиток сучасних воєн уже давно вийшов за межі звичайного збройного протистояння. У світі, де інформація стала одним із головних ресурсів, спотворення фактів, поширення фейків і маніпуляційні наративи перетворилися на зброю масового ураження. Російсько-українська війна - яскравий приклад такого підходу, де поряд зі збройною агресією ведеться масштабна інформаційна кампанія, що має на меті деморалізувати українське суспільство, дискредитувати державні інституції, зруйнувати міжнародну підтримку та посіяти зневіру в сам факт існування української нації як окремого історичного, культурного та політичного явища.

Аналіз міфів, які десятиліттями плекала радянська, а згодом і російська пропаганда, дає змогу краще зрозуміти, чому російська агресія в інформаційному полі є настільки наполегливою та системною. Її витoki криються у ще імперській логіці світогляду, що не визнає самодостатності української ідентичності, національної історії та права на власну перспективу. Міф про Київську Русь як «спільну колиску братніх народів» чи легенда про «вигадану Австрією Україну» - це не просто історичні перекручення, а фундамент для сучасної політики заперечення. І саме тому такі конструкції залишаються актуальними у пропагандистському арсеналі агресора.

Окрема увага була приділена аналізу політичних міфів, які безпосередньо обґрунтовують або легітимізують військову агресію. Найбільш цинічним і водночас масово вживаним є твердження про «вісім років обстрілів Донбасу», яке базується на перекрученій картині подій, що відбувались у зоні конфлікту з 2014 року. Приховування ролі самої росії як ініціатора та спонсора сепаратизму, виправдання жорстоких обстрілів українських міст фальшивими аргументами про захист «руського міра» - усе це демонструє глибоку аморальність кремлівської інформаційної стратегії.

Не менш показовими є й фейки про «фашистський режим» в Україні або вигадані американські біолабораторії. Ці наративи мають на меті мобілізувати

внутрішню російську аудиторію, виправдати мілітаризм і одночасно делегітимізувати будь-які спроби українців будувати європейське майбутнє. Своєю чергою, тези про «утиски російськомовних» використовуються для виправдання окупації територій, створюючи ілюзію «гуманітарної місії». Проте факти, дані міжнародних організацій та реальна ситуація в Україні свідчать про протилежне - права людини порушуються саме внаслідок дій країни-агресора, а не української держави.

На тлі усієї цієї маніпулятивної риторики особливого значення набуває критичне мислення як інструмент громадянського самозахисту. Українське суспільство, переживши Революцію Гідності, окупацію Криму, війну на Донбасі та повномасштабне вторгнення, стало значно більш стійким до зовнішніх впливів. Проте інформаційна війна не припиняється ні на день, і саме тому важливо постійно оновлювати методи інформаційної гігієни, навчатися розрізняти факти від пропаганди, бути здатними до самостійного аналізу джерел, заяв і «сенсацій», які щодня поширюються через медіа і соцмережі.

Одним із головних висновків є розуміння того, що дезінформація не виникає у вакуумі. Вона живиться зневагою до історичної правди, відсутністю медіаграмотності та бажанням певної частини населення вірити у зручні, але неправдиві пояснення складних реалій. Саме тому боротьба з фейками і міфами - це не лише питання оборони в інформаційному полі, а й тривалий процес формування освіченої, відповідальної громадянської спільноти.

Наукове дослідження цієї проблематики не є лише теоретичним завданням. Воно має і глибоке практичне значення: результати аналізу можуть бути використані у просвітницьких кампаніях, у сфері журналістики, публічної політики, а також в освіті. Формування національного імунітету до дезінформації - завдання, що вимагає міждисциплінарного підходу, поєднання історичного знання, медіакритики, соціології, політичної аналітики та комунікаційних стратегій.

Врешті-решт, вивчення й викриття російських пропагандистських наративів - це не просто спосіб протидії зовнішньому тиску, а й шлях до

глибшого розуміння власної ідентичності. Через протиставлення неправді з'являється можливість чіткіше визначити, хто ми є, за що боремося і чому правда - наш ключовий союзник у цій війні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичні матеріали. *Український центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки*. URL: <https://spravdi.gov.ua> (дата звернення: 18.04.2025).
2. Архів статей та розслідувань. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org> (дата звернення: 30.04.2025).
3. *Бігус.info*. URL: <https://bihus.info> (дата звернення: 01.05.2025).
4. Власенко О. Російська пропаганда: механізми та канали впливу. 4-те вид. Київ : НаУКМА, 2022.
5. Гарарі Ю. Homo Deus: коротка історія майбутнього. Київ : BookChef, 2018. 448 с.
6. Гітінс А. Інформаційна війна. Як захід бореться з пропагандою. Київ : Темпора, 2020. 248 с.
7. Гриневич В. Анатомія пропаганди. Київ : Смолоскип, 2017. 224 с.
8. Грицак Я. Нариси з історії України. Київ : Критика, 2011. 303 с.
9. Дорош М. Українська ідентичність у дзеркалі пропаганди. Львів : Піраміда, 2021. 172 с.
10. Єрмоленко В. Філософія війни і фейку. *Український тиждень*. № 12. С. 14–17.
11. *Інститут масової інформації*. URL: <https://imi.org.ua> (дата звернення: 29.04.2025).
12. Кара-Мурза С. Історія маніпуляцій свідомістю. Харків: Фоліо, 2005. 319 с.
13. Кастельс М. Влада комунікації. Київ : Ніка-Центр, 2014. 456 с.
14. Пономарьов П. Пропаганда та фейки: структура і вплив. Харків : Вид-во НУ, 2020. 112 с.
15. Різун В. В. Історія української журналістики. Київ : Центр учб. літ., 2010. 384 с.

16. Тимчук Д. Гібридна війна: тактика і стратегія. Київ : Наш час, 2016. 136 с.
17. Ярошенко Т. Медіаграмотність як елемент інформаційної безпеки. Київ : Акад., 2021. 198 с.
18. *Detector Media*. URL: <https://detector.media> (дата звернення: 20.04.2025).
19. *StopFake*. URL: <https://www.stopfake.org> (дата звернення: 23.04.2025).
20. *VoxCheck (VoxUkraine)*. URL: <https://voxukraine.org/voxcheck> (дата звернення: 24.04.2025).
21. Вітюк І. Г. Психологія інформаційного впливу. Львів : Каменяр, 2019. 214 с.
22. Гаврилюк О. Ю. Критичне мислення як зброя. Харків : Центр гуманітар. технологій, 2020. 144 с.
23. Де ви були ці 8 років? : міфи російської пропаганди. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29137371.html> (дата звернення: 07.05.2025).
24. Іванов В., Мокрогуз О. Розвиток критичного мислення в умовах інформаційної війни : посібник. Київ : Акад. Укр. Преси, 2021. 164 с.
25. Ільченко О. Л. Мовне питання як інструмент російської пропаганди. *Державне управління*. 2021. № 3. С. 33–38.
26. Ковальчук А. Ю. Дезінформація як загроза національній безпеці. *Науковий вісник НУОУ*. 2022. С. 27–32.
27. Методичні матеріали з медіаграмотності. *Український центр оцінювання якості освіти*. URL: <https://testportal.gov.ua/> (дата звернення: 14.04.2025).
28. Пархоменко О. В. Дезінформація у воєнний час: приклади та наслідки. *Аналітична записка НІСД*. 2023. С. 3–7.
29. Розвінчування дезінформації РФ. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2025).

30. Стеценко О. М. Біолабораторії в Україні: історія пропагандистського фейку. *Detector media*. 2022. С. 10–11.
31. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/> (дата звернення: 10.05.2025).
32. *Український інститут медіа та комунікації*. URL: <https://uimc.org.ua> (дата звернення: 18.04.2025).
33. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/> (дата звернення: 09.05.2025).
34. *Центр прав людини ZMINA*. URL: <https://zmina.info> (дата звернення: 11.04.2025).
35. *Центр стратегічних комунікацій: аналітика*. URL: <https://spravdi.gov.ua/analytics> (дата звернення: 09.05.2025).
36. Ширлоу М. How Russia weaponised misinformation. *The guardian*. 2022. Р. 12–18.
37. *Misinformation review. Harvard Kennedy School*. URL: <https://misinforeview.hks.harvard.edu> (date of access: 09.05.2025).
38. *Resolution on Russian disinformation and propaganda. European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/> (date of access: 08.05.2025).
39. *Ukraine Crisis Media Center*. URL: <https://uacrisis.org> (дата звернення: 11.05.2025).
40. *World press freedom index. Reporters Without Borders*. URL: <https://rsf.org/> (date of access: 09.05.2025).
41. *Цифрова безпека. Міністерство цифрової трансформації України*. URL: <https://thedigital.gov.ua/> (дата звернення: 19.04.2025).
42. Ковальчук О. В. Інформаційна війна та маніпуляції свідомістю: російська пропаганда в контексті сучасних конфліктів. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 2020. 280 с.
43. Мельник С. І. Міфи російської пропаганди та їх вплив на суспільну думку України. Львів : ЛНУ ім. Ів. Франка, 2022. 340 с.

44. Ukraine country report. *Freedom House*.
URL: <https://freedomhouse.org/> (date of access: 13.04.2025).
45. Disinformation case studies on Russia's war in Ukraine. *Atlantic Council*.
URL: <https://www.atlanticcouncil.org> (date of access: 09.04.2025).